

Edward Rymar

Przywilej krzyżackiego wójta Nowej Marchii Baldwina Stała z 1408 r. dla sołtysa gorzowskiego

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 2/6, 31-36

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

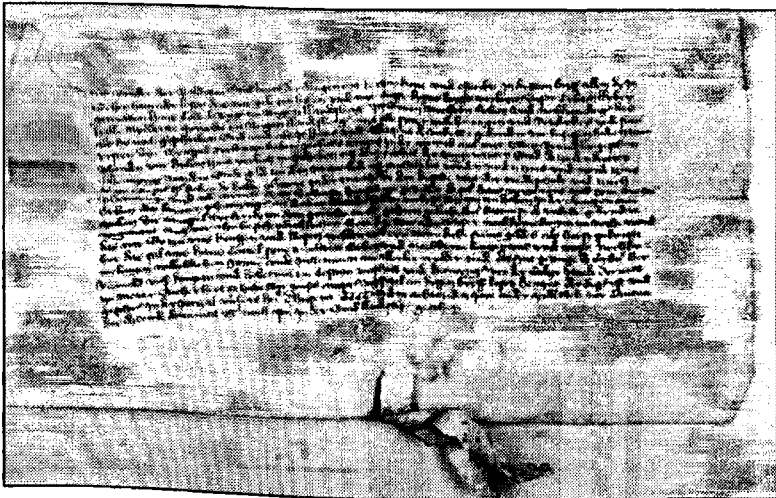
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 6/2

Edward Rymar
Pyrzyce

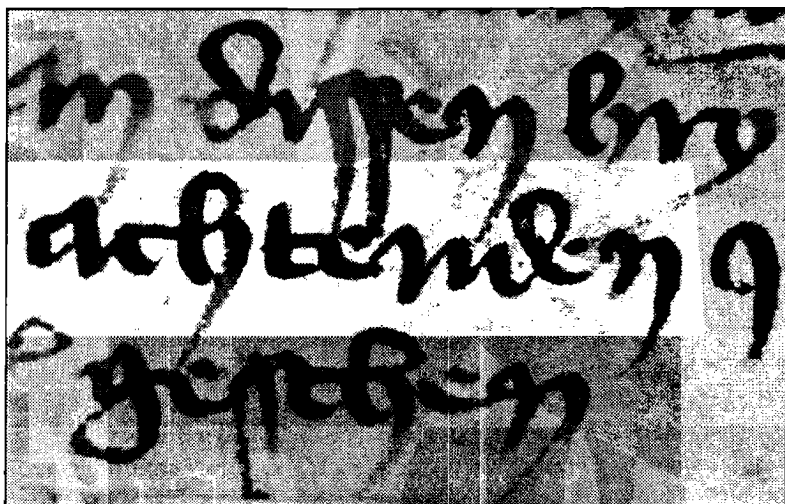
Przywilej krzyżackiego wójta Nowej Marchii Baldwina
Stala z 1408 r. dla sołtysa gorzowskiego

Wśród przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gorzowie średniowiecznych dokumentów pergaminowych znajduje się przywilej wystawiony przez krzyżackiego wójta Nowej Marchii Baldwina Stala z datą 20 IV 1418 r. (*CCCC^o ..achten(tz^z)en fore an der middewek vor Cantate*, tj. wystawiony w środę przed czwartą niedzielą po Wielkanocy przypadającej tego roku 27 marca). Wójt nadaje w lenno mieszczaninowi gorzowskiemu Hansowi Cowelowi połowę sądu niższego po Hansie i Aleksym

Dokument wójta krzyżackiego Baldwina Stahla z 1408 r. (Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Gorzowie Wlkp., Akta miasta Gorzowa, kolekcja dokumentów pergaminowych)

Rakowach (*die Rakowe*). Świadcami czynności są Rammow „kumpan” (towarzysz zakonny) wójta, zarazem burgrabia (*houptmann*) Kostrzyna oraz bliżej dotąd nieznanymi Raschow, Henning von der Goltze, Janeke Tornow (zob. dokument obok). Z datą roczną 1418 r. dyplom występuje w wydawnictwach źródłowych i to bez jakichkolwiek wątpliwości.¹

Fragment powyższego dokumentu z zapisem daty rocznej

Tymczasem datacja ta nie jest do przyjęcia z wielu powodów. W 1418 r. wójtem Nowej Marchii był Sander von Machwitz, zaś Baldwin Stal (Stahl, Stoll) był wójtem w latach 1402-1408 i poległ w 1410 r. w wielkiej bitwie wojsk krzyżackich z Polakami. W rachubę zatem mogą wchodzić daty: 9 V 1403, 23 IV 1404, 13 V 1405, 5 V 1406, 20 IV 1407, ewentualnie 9 V 1408 r.

Zwróćmy najpierw uwagę na fakt, że Hans (Jan) Cowel, z wpływowej rodziny z Gorzowa znanej od początku XIV w., w charakterze sołtysa (prefekta) Gorzowa wystąpił w 1409 r. przy rokowaniach polsko-krzyżackich na granicy państwowej między Deszcznem i Trzebiszewem.² Wrz

¹ *Regesta Historiae Neomarchicae*, hg. K. K l e t k e, Märkische Forschungen, Bd XI, 1868, s. 73, *Register über 90 bisher ungedruckte Urkunden die Geschichte der Stadt Landsberg a.d.W. betreffend ...*, bearb. v. M a r k g r a f, (in:) 3 Jahresbericht d. Hist. Statist. Vereins zu Frankfurt a.O., 1863, nr 40, R. E c k e r t, *Geschichte Landsberg a.d.Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, II Theil, s. 41.

² *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinamque Cruciferum*, t. II, wyd. 2. Poznań 1892, s. 337.

z Piotrem Meideburgiem w 1416 r. otrzymał od wójta Nowej Marchii list lenny na ową połowę sołectwa gorzowskiego z takim zakresem dochodów, jaki wcześniej posiadali bracia Hans i Aleksy Rakowowie. Tego samego dnia (28 kwietnia), margrabia brandenburski Fryderyk I nadał Hansowi Cowelowi, jego synowi Henrykowi i Piotrowi Meideburg ze Strzelec w dziedziczne lenno dochód trzech kóp groszy czeskich z komory celnej we Frankfurcie, kupiony od Piotra Quentina.³ Hans był w 1419 r. obecny przy nadaniu Beerfeldom drugiej połowy sołectwa i reprezentował miasto jako sędzia (sołtys)⁴, w 1423 r. pozostawał w sporze z Gorzowem, w 1426 r. był nadal posiadaczem połowy sołectwa, w 1428 r. posłował do Malborka w sprawie młynów gorzowskich i sporu elektora brandenburskiego z wójtem Nowej Marchii.⁵ Rodzina Cowelów była i później wpływową w Gorzowie.⁶ Skoro Hans był na pewno sołtysiem w 1408 r., musiał to sołectwo nabyć w czasach pełnienia urzędu przez Baldwina Stala. Co wiemy o jego poprzednikach na urzędzie prefekta ??

Bracia Hans Starszy i Aleksy Rakowowie byli synami Piotra III, posiadacza połowy sołectwa w 1357 i 1364 r., wpływowego mieszczanina frankfurckiego (1386, 1388), mającego majątność ziemską w Cieszanowie (Tzschetzschonow) koło Frankfurtu w 1398 i jeszcze w 1404 r.⁷ W takim razie, prawdopodobnie najwcześniej w 1404 r., synowie mogli otrzymać list lenny od Stala i najpóźniej w 1408 r. zrezygnowali z sołectwa. Obydwoh znamy z lat późniejszych i to poza Gorzowem, we Frankfurcie i okolicach, Hansa rajcę Frankfurtu (1418) w Cieszanowie (1417), Wulkow (1427), Aleksego w Cieszanowie (1417), Vrat (1428), Linow (1429, 1431), Lebbenichen (1436), Lossow (1438), Lichtenbergu (1439, 1444).⁸

Wśród świadków czynności Stala był krzyżacki burgrabia Kostrzyzna. Ponieważ z lipca 1405 r. pochodzi ostateczna rezygnacja z zamku

³ R. E c k e r t, op. cit., II, s. 40n. za Archiwum Państwowym w Gorzowie, Akta pergaminowe nr 76: *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hg. A. F. R. i e d e l, Berlin 1838-69, III Theil, Bd I, s. 69.

⁴ R. E c k e r t, op. cit., II, s. 41. *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg in Pre. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. J o a c h i m, hg. P. v. N i e s s e n, Schriften des Vereins f. Geschichte d. Neumark, Heft 3, 1895, nr 431, 434.

⁵ R. E c k e r t, op. cit., II, s. 42.

⁶ E. R y m a r, *Elita miejska Gorzowa Wlkp. w średniowieczu*, w: tegoż: *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa*, Gorzów 1999, s. 190.

⁷ R. E c k e r t, op. cit., II, s. 23, CDB, I Theil (dalej: A) XVIII, s. 401, 404, 407, 411, XXIV, s. 86, 88 n., XXIII, s. 133, XX, s. 133, XX, s. 6: 1404 r., E. R y m a r, op. cit. s. 198.

⁸ CDB A XXIII, s. 161: 1418 r., s. 159: 1417 r., s. 183=1428 r., XX, s. 27: 1429 r., s. 267: 1431 r., XXIII, s. 206: 1436 r., 209: 1438 r., s. 210: 1439 r., s. 225: 1444 r.

kostrzyńskiego na rzecz Krzyżaków przez byłego luksemburskiego starostę Nowej Marchii Jana z Vartemberka⁹, rezygnację Rakowów z sołectwa i przywilej Stala dal Cowela zamknijemy w przedziale lat 1406-1408. Dację 20 IV 1407 r. wypadnie wykluczyć, gdyż w tym czasie wójt przebywał w Kaliszu Pom.¹⁰, gdzie sołectwem gorzowskim się chyba nie zajmował. Pozostanie więc rok 1408, ściślej dzień 9 V 1408 r. Czy jednak data da się pogodzić z terminem odejścia Stala z urzędu??

Baldwin Stal wystąpił 26 I 1408 r. w Malborku jako wójt Nowej Marchii przy potwierdzeniu przez wielkiego mistrza Henrykowi von Güntersberg z Kalisza Pom. przywileju lennego. Datę dzienną *Donnerstag nach Conversio Pauli* (25 stycznia) rozwiązano wcześniej na 1 sierpnia.¹¹ Paul von Niessen sprostował ją na 26 stycznia¹², jednak data 1 sierpnia upowszechniana jest nadal współcześnie¹³, co o tyle istotne, że w konsekwencji uchodzi za ostatni termin występowania Stala na urzędzie wójta. Trzeba ją jednak porzucić już z tego powodu, że jego następcą Arnold von Baden, wystąpił już w kwietniu i czerwcu tego roku.¹⁴

Stal powrócił z Malborka do Nowej Marchii. Wielki Mistrz Ulryk pisał 9 kwietnia 1408 r. do księcia szczecińskiego Świętobora I kolejny list w sprawie sporu granicznego nad dolną Rurycą koło Chojny i uwięzienia rycerzy nowomarchijskich (Hansa von Schöning, Lamperta von Wedel i innych) przez Pomorzan.¹⁵ Na rokowania wysłano z Malborka

⁹ *Repertorium*, nr 163, 164, J. V o i g t, *Die Erwerbung der Neumark*, Berlin 1863, s. 56. Pierwszy ślad panowania krzyżackiego w Kostrzynie pochodzi, jak się dotąd uważa, z listu wójta Arnolda v. Baden z (24 I 1409 ??), *Repertorium*, nr 229, zatem dokument Stala po ustaleniu jego datowania, pozwala termin ten przesunąć. Jednak K. H e i d e n r e i c h, *Der Deutsche Orden in der Neumark (1402-1455)*, Berlin 1932, s. 100 na 3-18 X 1404 r. datuje zjazd Krzyżaków z rycerstwem i reprezentacją miast Nowej Marchii właśnie w Kostrzynie. Stal 23 XI 1404 r. donosił o swym sporze z joannitami, których ludzie poprzedniego roku obrabowali na drodze koło Kostrzyna ludzi ciągnących na jarmark do Boleszkowic (J. V o i g t, op. cit., s. 33, *Repertorium*, nr 142). Jednak posiadanie miasta przez Krzyżaków nie wyklucza ich starań o tamtejszy zamek do 1405 r.

¹⁰ CDB A XVIII, s. 326: 23 IV (1407)r., lub *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, bearb. E. J o a c h i m, hg. W. H u b a t s c h, Pars I, Göttingen 1948, nr 918: 18 IV (1407).

¹¹ J. V o i g t, op. cit., s. 79: 2 II; *Regesta hist. neom.*, s. 39.

¹² *Repertorium*, nr 206.

¹³ K. H e i d e n r e i c h, op. cit., s. 105; W. N ö b e l, *Michael Küchmeister, Hochmeister des Deutschen Ordens 1414-1422*, Bad Godesberg 1969, s. 34; P. G. T h i e l e n, *Die Verwaltung des Ordensstaates Preussen, vornehmlich im 15. Jahrhundert*, Köln/Graz 1965, s. 159.

¹⁴ Zob. przyp. 16, 22.

¹⁵ *Repertorium*, nr 208.

nowego wójta Nowej Marchii Arnolda Badena. Ten 28 kwietnia donosił z nowomarchijskiego Dankowa o odbytych w niedzielę 22 kwietnia w Pyrzycach rokowaniach ze Świętoborem w sprawie tych konfliktów.¹⁶ W kodeksie dyplomatycznym Brandenburgii A. F. Riedel wydrukował list wójta Stala do wielkiego mistrza pisany w Dreźdenku, a dotyczący również tych sporów. Wójt donosi obszernie o naturze i przebiegu sporu granicznego rozpoczętego w czasach poprzedniego wielkiego mistrza i wysłał w załączeniu list księcia Świętobora będący odpowiedzią na list mistrza z początku kwietnia. Datę *am Sonnobende vor Misericordia domini* wydawca rozwiązał jako 9 IV 1407 r.¹⁷, bo druga niedziela po Wielkanocy w 1407 r. przypadała na 10 kwietnia, a sobota poprzedzająca to dzień 9 kwietnia. Datacja ta jest jednak błędna. Pomijając już treść i kontekst, dla uchylecia datacji wystarczy wzmianka o poprzednim wielkim mistrzu. Konrad von Jungingen zmarł 30 III 1407 r., jego następca Ulryk von Jungingen wybrany został 26 VI 1407 r., zatem w kwietniu 1407 r. list nie mógł być pisany do nowego mistrza. Dokument powstał w Dreźdenku 28 kwietnia 1408 r.¹⁸

W takim razie 28 kwietnia 1408 r. w Nowej Marchii występuje dwóch wójtów, którzy ślą meldunki do Malborka, nowy Arnold von Baden z Dankowa i dotychczasowy Stal z Dreźdenka przejętego przez Krzyżaków od Ulryka von der Ostena. Skoro Stal zdawał urząd, musi zastanawiać pisanie listu, zresztą również w sprawie sporu z miastem Choszczno o młyny, wysyłanie z nim sekretarza Konrada, skoro mógł złożyć relację w Malborku osobiście. Musiały go zatem zatrzymać na czas jakiś w Nowej Marchii ważne sprawy. Skoro wysyłał list księcia Świętobora, to

¹⁶ CDB XVIII, s. 166 z datą 5 maja (*Am Sonabende nach Quasimodogeniti*), podobnie *Regesta hist. neum.*, s. 42. Sprostował ją J. Z d r e n k a, *Polityka zagraniczna książąt szczyrzyńskich w latach 1295-1411*, Słupsk 1987, s. 257 i przyp. 58 na 28 kwietnia (tenże, *Itinerar des Stettiner Herzogs Swantibor I ca 1351-1413*, Archiv f. Diplomatik, Bd 41, 1995, s. 188 i przyp. 227 jednak na 27 kwietnia) i odpowiednio — spotkanie pyrzyckie (*uff dem Tage gewest unde den gehalten am Sontage Quasimodogeniti*) na 22 kwietnia. Wielkanoc tego roku przypadała 15 kwietnia, zatem pierwsza niedziela po niej na 22 kwietnia, a następna sobota na 28 kwietnia.

¹⁷ CDB A XVIII, s. 163 n. za oryginałem ale z licznymi wadami i bez połowy tekstu!

¹⁸ Z datą 28 IV (1408) list w całości opublikował H. H o o g e w e g (*Geschichte des Geschlechts von Heydebreck. Urkundenbuch*, Bd I, Stettin 1924, nr 279) a regest P. V. N i e s s e n (*Repertorium*, nr 209). Wójt wzmiankuje w liście również o rokowaniach z Polską w Kownie w sprawie zwrotu Dreźdenka. Rokowania te odbyły się 6 I 1408 r. Wielki mistrz odłożył decyzję w sprawie zwrotu Polsce Dreźdenka do 24 VI 1408 r., a następnie wykupił je od Ostena. Już 7 maja wielki mistrz pisał do Świętobora list w sprawie sporów granicznych nad Rurzycą, *Repertorium*, nr 210, widocznie po otrzymaniu korespondencji z 28 kwietnia.

widocznie otrzymał go przez posłańca od Badena, który po pobycie w Pyrzycach udał się do Dankowa, może na polowanie w Puszczy Dankowskiej czy wypoczynek.

W początkach maja 1408 r. odbył się w Gorzowie kolejny doroczny zjazd stanów krajowych Nowej Marchii.¹⁹ Widocznie obydwaj wójtowie wzięli w nim udział. Tam też chyba doszło do przekazania urzędu i tam 9 maja Stal wystawił dla Cowela ów dokument w sprawie sołectwa gorzowskiego. Powstaje jednak następną wątpliwość, dlaczego Stal występuje z tytułem wójta Nowej Marchii! Tego bowiem dnia wójt — zatem von Baden ?? — pisał ze Świdwina list do wielkiego mistrza w sprawie zakupu Oderbergu (Odrzycka) od elektora brandenburskiego²⁰, jeśli datacja tego bliżej nieznanego dokumentu jest poprawna.

Co robił Stal przed objęciem funkcji komtura brodnickiego, pełnionej w 1409 r. ?? Nie zdołano uwiarygodnić twierdzenia S. Kuczyńskiego, że wójt Nowej Marchii w czerwcu 1408 r. spalił kilka polskich wsi pogranicznych.²¹ Baden pisał 14 czerwca list do Malborka ze Świdwina. Donosił o polskich zbrojeniach z prawdopodobnym zamiarem zaatakowania spornego Drezdenka.²² Gdyby Kuczyński rzeczywiście wiedział coś pewnego na temat tej bardzo problematycznej czerwcowej rejsy krzyżackiej koło Drezdenka, wtedy można by ją było przypisać raczej Stalowi, zajmującemu się obroną Drezdenka po złożeniu urzędu.

W konkluzji wypadnie przyjąć, że zagadkowy dokument wystawił Baldwin Stal w Gorzowie 9 maja 1408 r., przy czym sekretarz w datacji wpisał *achten(te)n* zamiast *achten* (!)

¹⁹ J. V o i g t, op. cit., s. 87. R. E c k e r t, op. cit., I, s. 86.

²⁰ *Regesta hist. neom.*, s. 42.

²¹ S. K u c z y ń s k i, *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411*, Warszawa 1987, s. 116.

²² J. V o i g t, op. cit., s. 82; tenże, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange des Deutschen Ordens*, Bd VII, Königsberg i Pr. 1836, s. 45, przyp. 3.